

”DAM DI DAM DAM DAM – MÄ ALAN PALVOO SAATANAA”

Inkongruentti huumori Risto Ylihärtilän rocklyriikassa

Maria Kivari

Kandidaatintutkielma

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Kirjallisuus

Toukokuu 2021

Sisällys

1 JOHDANTO	2
2 TEOREETTISET JA METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	4
2.1 Inkongruenssiteoria	4
2.2 Bergerin kategoriat	6
2.3 Transgressiivinen huumori	7
2.4 Teksti- ja runoanalyttisiä käsitteitä	9
2.5 Rocklyriikan tutkimus	10
3 ANALYYSI	12
3.1 Ruumillisuus inkongruenssin tuottajana	12
3.2 Sanavalinnat – kiroilu, kliseet ja lapsenomaiset ilmaukset	14
3.3 Huumoriton inkongruenssi	16
4 PÄÄTÄNTÖ	19
LÄHTEET	21
LIITTEET	24

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen huumorin rakentumista Risto Ylihärsilän (s. 1976) sanoituksissa. Ylihärsilä on Risto-yhtyeen¹ keulakuva ja laulujen sanoittaja. Päädyin tutkimaan Ylihärsilän tekstejä, koska koen niiden erottuvan muista sanoituksista suomalaisen pop- ja rock-lyriikan kentällä. Huumorintutkimus valikoitui näkökulmaksi, koska minua kiehtoivat Riston lyriikoiden ristiriitaisuus; sensuroimattomat aihepiirit seksuaalisuuden, rakkauden, vihan, pornon, väkivallan ja eläinhahmojen ympärillä ovat monille liikaa (Hämäläinen 2007). Itse löydän niistä koskettavia kuvauksia elämästä ja fantasioista, mutta myös huumoria.

Samuli Knuutin (2013, 340) mukaan Risto Ylihärsilän albumit yhdistävät arjen pakotettua normaalisuutta ja mielenhäiriötä yhtä lailla vieraannuttavalla ja virkistävällä tavalla. Riston musiikkia on luonnehdittu myös mielenterveyspopiksi (Peltonen, 2013) ja psykoottiseksi realismiksi (Kinnunen, 2012). Teksteissä on puhuja vahvasti läsnä, ja tekstien voidaan tulkita muodostavan jatkumon Risto-nimisen alter egon seikkailuissa.

Ylihärsilän tuotannosta löytyisi paljon kiinnostavia tutkimuskohteita, mutta itse halusin tarkastella, kuinka huumori Ylihärsilän lyriikoissa rakentuu, ja yrittää ymmärtää, miksi lyriikat avautuvat toisille vastenmielisinä ja toisille hauskoina. Olen pyrkinyt poimimaan toistuvia huumorin esiintymiä hänen tuotannostaan hyödyntämällä huumorintutkimuksen teorioita ja käsitteitä. Menetelmäni on pääosin tekstianalyttinen.

Tutkielmani huumorintutkimusta hyödyntävänä tekstianalyysina asemoituu kulttuurintutkimuksellisen kirjallisuudentutkimuksen kentälle. Tutkielmani pääkysymys on: Millä tavoin huumori rakentuu Risto Ylihärsilän lyriikoissa? Tarkastelen myös sitä, mitkä ovat huumorin rakentumisen ehdot, ja millaisista elementeistä inkongruentti huumori rakentuu Ylihärsilän lyriikoissa.

¹ Yhtyeeseen kuuluu tällä hetkellä Ylihärsilän lisäksi Tuomas Eriksson, Ninni Luhtasaari ja Ville Leinonen.

Riston tuotanto käsittää neljä studioalbumia: *Risto* (2004), *Aurinko aurinko plaa plaa plaa* (2006), *Sähköhäiriöön* (2009) ja *II* (2013) sekä EP:n *Hessu kostaa ja muita hiiritarinoita* (2006), livealbumin *Live!* (2008) ja kokoelman *167–671 (Ensimmäiset askeleet)* (2010). Tämän lisäksi yhtye on julkaissut Kari Peitsamon kanssa yhteisalbumin *The second coming of Mr. Jesus H. Christ* (2007) ja yhteisen EP:n *Gotta build a railroad, gotta build a train* (2007).

Itse en löytänyt lainkaan kirjallisuudentutkimusta Ylihärsilän lyriikoihin liittyen, ja muidenkaan alojen tutkimuskentät eivät ole juurikaan huomioineet Ylihärsilän taidetta ja tekstiä tutkimuksessaan. Tuomas Kärkkäisen viestinnän pro gradu -tutkielmassa (2009) on analysoitu sukupuolta Riston musiikkivideoissa ja live-esiintymisissä. Koen siis, että tutkimusasetelma on sinänsä antoisa, koska Ylihärsilä on pitkän uransa ja laajan tuotantonsa vuoksi ottanut oman paikkansa suomalaisen rocklyriikan kentällä.

Tutkimuksessani tarkastelen inkongruenssia Ylihärsilän lyriikoissa aina sana- ja merkitystasoisista temaattisiin ja kontekstuaalisiin tasoihin. Inkongruenssiteorian voidaan ajatella olevan itsessään melko väljä (Laakso, 2016), joten olen laajentanut teoriapohjaani hieman huumorintutkimuksen muillekin osa-alueille. Käsittelen teoriaosiossa inkongruenssiteorian lisäksi myös transgressiivistä huumoria, johon liittyy vahvasti Mihail Bahtinin käsitykset groteskista ruumiillisuudesta. Käytän myös Arthur Asa Bergerin (1993) huumorintutkimuksellisia käsitteitä analysoidessani inkongruenssin rakentumista. Teoriaosiossa teen lyhyen katsauksen myös rock- ja poplyriikan tutkimusasetelmiin kotimaisessa kontekstissa. Esittelen myös tutkimuksen kannalta tarpeellisia teksti- ja runoanalyttisiä käsitteitä.

Huumori on aina inhimillistä. Se on myös tunteetonta, eli älyyn vetoavaa, ja tapahtuu aina yhteisöllisen elämän puitteissa (Bergson 1994, 8–12). Yhteisöllisyyden vuoksi huumori onkin aiheena kiinnostava ja monitahoinen. Etenkin viime vuosina huumori, ja erityisesti kysymys siitä, mille saa nauraa, on ollut paljolti pinnalla². Siksi koen, että on hyvä tarkastella niitä rakenteita ja ehtoja, joiden avulla tulkinta huumorista rakentuu.

² Keskustelut esimerkiksi vähemmistöjä loukkaavasta huumorista ja ”Punch up” -etiikasta.

2 TEOREETTISET JA METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Huumori on arkipäiväinen käsite, joka on läsnä hyvin monenlaisissa tilanteissa. Nauru ja leikin laskeminen on tavallinen osa kanssakäymistä, ja huumoria saatetaan käyttää myös vaikeiden asioiden käsittelyyn. Mutta mitä huumori on? Mille me nauramme ja mille ei ole soveliasta nauraa? Tässä teoreettisia lähtökohtia tarkastelevassa osiossa tulen esittelemään erilaisia tapoja hahmottaa huumoria, ja pyrin ottamaan selvää, mitkä tekijät mahdollistavat huumorin syntymisen.

Huumorin olemusta on pohdittu jo antiikin ajoista asti (Critchley, 2002; Hietalahti, 2018), ja sitä on tutkittu monesta eri suunnasta. On tutkittu ironiaa, rakennettu kuvaa karnevalismista ja luotu eri näkökulmia tarkastelevia teorioita³. Tässä luvussa esittelen huumorin inkongruenssiteoriaa ja pyrin hahmottamaan transgressiivisen huumorin rakentumista bahtinilaisen karnevalistisuuden kautta. Esittelen myös Arthur Asa Bergerin (s. 1933) luomaa huumorin kategorisointia. Näiden pohjalta pyrin luomaan tutkimustani varten riittävän teoreettisen viitekehyksen.

2.1 Inkongruenssiteoria

Huumorintutkimuksessa on perinteisesti näkynyt kolme huumorin teoriaa, jotka ovat ylemmyys-, huojennus- ja yhteensopimattomuusteoria. Ylemmyysteorialla viitataan ajatukseen, jonka mukaan huumorin kohde on koominen heikkoutensa tai huonommuutensa vuoksi. Huojennusteorian mukaan nauru on keino vapauttaa fyysistä energiaa. (Hietalahti 2018, 30–35.)

³ Kolme perinteistä huumorinteoriaa: ylemmyysteoria, huojennusteoria ja inkongruenssiteoria (Hietalahti, 2018).

Jarno Hietalahden (2018, 39) mukaan huumorintutkijat ovat kuitenkin saavuttaneet jonkinasteisen yksimielisyyden siitä, että huumorin ytimessä on aina ristiriita. Inkongruenssiteoria rakentuukin oletukselle, että ihmisten maailmassa tapahtumat ja asiat etenevät tietynlaisten odotusten ja normien mukaisesti. Jos odotusten ja tapahtumien välille ilmaantuu jotain epäodotuksenmukaista, syntyy huumoria. Näitä inkongruentteja tilanteita voidaan kuvitella lukemattomia määriä. Hietalahti mainitsee yhtenä esimerkkinä isäntäänsä ulkoiluttavan koiran. Huumoria esiintyy siis tilanteissa, jotka eivät suju odotusten mukaisesti.

Inkongruenssiteoria juontaa juurensa Frances Hutchensonin pohdintoihin teoksessaan *Reflections upon Laughter* (1750), mutta ristiriitaan perustuvaa huumoria ovat pohtineet myös James Beattie, Immanuel Kant, Søren Kierkegaard ja Arthur Schopenhauer (Critchley 2002). Inkongruenssilla tarkoitetaan sananmukaisesti, että asiat eivät sovi yhteen⁴. Tämän teorian puitteissa huumoria voidaan luonnehtia siis kulttuuristen kategorisointien yhteentörmäykseksi. Huumori on anomalia, eli poikkeus normaalista, sillä sen perustana on ristiriita. (Hietalahti 2018, 39–46.)

Morreallin (2009, 10–15) mukaan inkongruenssin perusajatus on se, että ihmisen kokemusmaailma perustuu opittuihin malleihin. Kun tapahtumat eivät sovi näihin opittuihin malleihin, se häiritsee kokemusmaailmaamme. Suurimmaksi osaksi tapahtumat menevät niin kuin me odotamme niiden menevän. Joskus kuvittelemme tai tuotamme tapahtumia, jotka rikkovat totuttuja kaavoja. Silloin olemme inkongruenssin ytimessä. Inkongruenssi esimerkiksi taiteessa voi olla nautittavaa, vaikka siihen ei liittyisikään huumoria.

Inkongruenssi ei siis aina ole tulkittavissa huumoriksi. Inkongruenssi voi olla humoristisen lisäksi myös traagista, groteskia, makaaberia, kauheaa, outoa tai fantastista. Humoristinen hauskanpito erottuu näistä edellisistä leikkisyyden ja naurun vuoksi. (Morreall 2009, 73.) Morreall määrittää myös yleisen huumorin tulkinnan kaavan (2009, 50): kognitiivisen muutoksen kokemus, leikkisä mielentila, kognitiivisen muutoksen nautittavuus ja nautittavuuden ilmaisu naurulla. Inkongruenssi ei aina ole välttämättä selkeää vastakkaisten asioiden yhteentörmäystä, vaan kontekstista riippuen inkongruenssi saattaa näyttäytyä hyvinkin hienovaraisesti (Laakso 2014, 30).

⁴ Latinaksi *congruere* 'olla yhtä' (Morreall 2009).

Laakson (2014, 31) mukaan Morreallin kaava ei kuitenkaan sovellu sellaisenaan tekstianalyttiseen tutkimukseen. Inkongruenssin nautittavuus ja nauru ovat tutkijan analyysille mahdottomia, sillä emme pääse käsiksi vastaanottajaan muutoin kuin refleктоimalla omaa tulkintaamme. Toisaalta tutkimuksessa on pakko myös peilata omiin kokemuksiin, sillä inkongruentti huumori on mahdollista tulkita myös kontekstista riippuen vaikkapa pelkästään groteskiksi tai traagiseksi. Morreallin kaavan kohdista leikkisyys onkin se tekijä, miten inkongruenssia tekstissä voidaan tulkita.

Inkongruenssiteoriaa pidetään nykyaikana yleisesti käytetyimpänä ja hyväksytyimpänä huumorin teoriana eri tieteenaloilla (Laakso, 2016). Monitieteisen taustansa vuoksi teoriaa on käytetty kirjallisuudentutkimuksessa melko väljästi, minkä vuoksi teoria tarvitsee avukseen muitakin käsitteitä (Laakso 2014, 24). Omassa tutkimuksessani olen ottanut avukseni käsitteitä huumorintutkimuksen ja teksti- ja runoanalyysin kentiltä tutkimaan inkongruenttin huumorin esiintymistä.

Voidaan siis sanoa, että siellä missä on huumoria, on myös ristiriitaa. Mikään ei ole itsessään koomista, mutta sopivat olosuhteet saadessaan mikä tahansa asia voi muuttua koomiseksi. Huumorin ymmärtäminen vaatii kokonaisuuden hahmottamista. Kärjistetysti voidaankin ajatella, että huumorin ymmärtäminen on mittari sille, kuinka hyvin ihminen on sisäistänyt ympäröivän kulttuurin normit ja ideat. Huumori tarjoaa oivalluksen ympäröivistä arvoista. (Hietalahti 2018, 42.)

2.2 Bergerin kategoriat

Bergerin kategoriat tarjoavat huumorin analysointiin erilaisia tulokulmia. Niiden mukaan tekniikka on se näkökulma, joka tekee huumorista hauskaa, ei niinkään aihe tai teema. Berger jakaa huumorin keinot neljään eri kategoriaan: kieleen, logiikkaan, identiteettiin ja toimintaan. Huumorin keinoilla on myös omat alatyypinsä (ks. Berger 2017, 18). Tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä alatyyppejä ovat kielen kategorian alatyypit, joihin lukeutuvat alluusio, mahtipontisuus, määrittely, liioittelu, leikkisyys, loukkaaminen, infantilismi, ironia, väärinymmärrys, kirjaimellisuudella liioittelu, sanaleikit, nokkeluus, naurettavaksi tekeminen, sarkasmi ja satiiri. (Berger 2017, 18–19.)

Tekstiä tutkiessa kielen kategoria on ehdoton, mutta myös logiikan ja identiteetin kategori-
oista löytyy tutkielman kannalta olennaisia keinoja. Esimerkiksi logiikan absurdin ja analo-
gian käsitteet auttavat tulkitsemaan tekstin huumoria, kuten myös identiteetin alatyypit ek-
sentrisyys, parodia ja groteski, jota käsitellenkin myöhemmin tässä luvussa.

Bergerin kategorisointia on kritisoitu (esim. Laakso 2014, 35), koska kategorioiden alatyypit
helposti kurkottelevat toisiin kategorioihin. Itsekin huomaan tämän, ja käytänkin näitä ala-
tyyppejä tässä tutkielmassa välittämättä kategorioiden rajoista, sillä omassa aineistossa en
näe syytä kategorisoida huumorin keinoja.

2.3 Transgressiivinen huumori

Simon Critchleyn (2002, 10–11) mukaan huumorin inkongruenssit voivat näyttää sosiaalis-
ten rakenteiden tarpeettomuuden. Tämän kautta huumorilla voi olla oma osansa yhteiskun-
nan rakenteiden kriittisenä tarkastelijana. Valtaapitäville nauraminen tuo esiin valtajärjestel-
mien kontingenssin⁵. Huumori voi olla siis rajoja rikkovaa, eli transgressiivista. Morreallin
mukaan (2009, 2–3) huumorissa onkin kyse aina sosiaalisten konventioiden rikkomisesta.

Hietalahti (2018, 30) esittää, että huumori ja nauru ovat ilkkurisia poikkeamia esimerkiksi
totuuteen ja rakkauteen nähden. Huumori on usein ollut vastakkain yhteiskunnassa vallitse-
van arvomaailman kanssa. Huumori haastaa perinteiset käsitykset siitä, miten meidän tulisi
pyrkä elämään. Se antaa mahdollisuuden ajatella perinteisiä tapoja ja mietteitä uusista nä-
kökulmista.

Mihail Bahtinin käsittelemä karnevalistinen näkökulma haastaa auktoriteetit (Hosiaislouma
2003). Karnevaalissa alennetaan ja maallistetaan virallinen ja arvokkaan pelottava (Matilain-
nen 1996, 55). Karnevaalista on tullut kulttuurintutkimuksessa kriittinen käsite ja postmo-
derni työkalu. Tieteellisessä kontekstissa puhutaan nykyisin karnevalismista. (Jenks 2003,
164–165). Karnevalistisuus on siis transgressiivista, rajoja rikkovaa, normeja haastavaa.

⁵ *Kontingenssi* tarkoittaa asiantilaa, joka on mahdollinen, mutta ei välttämätön.

Transgressiolla tarkoitetaan lain tai konventioiden määräämien rajojen ylittämistä, jolloin rajoja ikään kuin rikotaan. Transgressio on syvästi refleksiivinen kieltämisen tai vahvistamisen teko. (Jenks 2003, 2). Karnevalistisen groteski ruumiillisuus voidaan tulkita rajoja rikkovaksi transgressioksi, ja näitä tekijöitä hyödyntävä tekstissä esiintyvä huumori transgressiiviseksi huumoriksi. Maria Laakso (2014, 220–230) esittelee väitöskirjassaan Julie Crossin (2011) tapaa määritellä rajoja, sääntöjä ja konventioita rikkovaa huumoria. Transgressiivisellä huumorilla tarkoitetaan valta-asetelmien nurinkurisuuteen ja epäsovivan aineksen esittämistä humoristisesti.

Bahtin esittelee teoksessaan *Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru* (1995) Heinrich Schneegansin ajatuksia groteskista tyylistä. Liioittelua, ylettömyyttä ja ylenpalttisuutta pidetään usein groteskin tyylin perustuntemerkkeinä. Groteskin tyylin avulla voidaan halventaa äärimmäisen liioittelun kautta sosiaalisia ilmiöitä. Pilkatut sosiaaliset ilmiöt täytyy kuitenkin tuntea, jotta groteskista tyylistä syntyy huumoria. Liioittelussa kuvassa voi tunnistaa vallitsevan rappion sekä moraalittomuuden. Groteski on aina satiirista: ellei ole satiirista pyrkimystä ei ole groteskiakaan. (Bahtin 1995, 270–272.)

Groteskiksi voidaan kutsua sellaista, jota on muutoin vaikeaa määritellä. Asiat, jotka voivat olla epämiellyttäviä, epämuodostuneita, sovinnaisuuden merkityskategorioiden sopimattomia ja yhtä aikaa pelottavia tai huvittavia, ovat yleensä jollain lailla groteskia. Groteskia voi olla siis hankalaa hahmottaa ja määritellä. Se on jotain määrittelemätöntä, ja samastuu klassisen kartesiolaisen subjektin ja rationaliteetin ulkopuolelle ”toiseuksiin”, kuten ruumiillisuuteen, feminiiniseen, ei-länsimaiseen tai rahvaanomaiseen. (Matilainen 1996, 53.)

Bahtinin (1995, 280–283) mukaan groteskissa tyyliässä keskeistä on ruumiillisuus, ja etenkin ruumiinaukot ja erilaiset ulokkeet. Ne toimivat ikään kuin rajana maailman ja ruumiin välillä. Groteski ruumis on keskeneräinen, sulkeutumaton, säännöttömästi versoileva, aukkojen ja eritteiden kyllästämä jatkuvien muodonmuutosten syntysija. Groteski ruumis assosioituu karnevalistisiin arvonalennuksiin, likaan, eritteisiin, kuolemaan ja uudestisyntymiseen. (Matilainen 1996, 54)

Groteskissa ruumiissa ollaan siis toiseuden ytimessä. Karnevalistisessa kansanperinteessä groteski ruumiillisuus tulkitaan sellaiseksi, mikä on klassisen estetiikan kaanonin mukaisen ruumiillisuuskäsityksen ulkopuolella (Matilainen 1996, 55). Bahtinin ajatukset groteskista

ruumiista ovat mielestäni ajankohtaisia edelleen myös tällä vuosituhannella. Toiseus käsitteään edelleen normien ulkopuolelle asettumisena. Bahtinin karnevalismi perustuukin kurinalaisuuteen, jossa yhteisöllisten käytäntöjen tasolla torjuttu palaa subjektiivisen artikulaation tasolla, porvariston fobioina, fantasioina, pelkoina ja haluina⁶. Karnevaali ja groteski muodostuivat symbolisesti alhaiseksi toiseudeksi, josta erottautumalla porvarillinen identiteetti muotoutui ja määritteli itseään. (Matilainen 1996, 55.)

Jos transgressio on kulttuurin jatkuvasti tuottamien rajojen, lakien tai normien ylittämistä, (Jenks 2003, 7) voimme ajatella huumorin reagoivan transgressiivisesti uudelleen tuotettuihin rajoihin. Tässä tutkielmassa en perehdy siihen, onko kaikki huumori transgressiivistä, vaan tutkin huumorin syntymistä transgressiivisiksi luettavien tekijöiden kautta.

2.4 Teksti- ja runoanalyttisiä käsitteitä

Käytän tutkielmassani huumorintutkimuksellisten käsitteiden lisäksi tekstianalyysista ja runoanalyysista tuttuja käsitteitä. Teksti- ja runoanalyysin avulla pyrin hahmottamaan kielessä tapahtuvia inkongruensseja Ylihärsilän sanoituksissa. Kieli määritellään ihmisyyhteisön luonnolliseksi viestintäjärjestelmäksi, joka toteutuu esimerkiksi puhumalla, kirjoittamalla ja viittomalla. Kieli määritellään perinteisesti kaksijakoisesti kielenkäyttöön ja kielisysteemiin. (Heikkinen 2020, 24.) Tässä tutkimuksessa on olennaista nimenomaan se, kuinka kieltä käytetään.

Vesa Heikkinen listaa *tekstuaalisuuden* kriteereiksi koheesion, koherenssin, intentionaalisuuden, hyväksyttävyyden, informatiivisuuden, tilanteisuuden ja intertekstuaalisuuden (Heikkinen 2020, 29–30). Tässä tutkielmassa huumoria tarkastellessa kontekstin käsite tulee olennaiseksi välineeksi. Heikkinen muistuttaa, että käsitteenä *konteksti* on humanistisen tutkimuksen monikäyttöisimpiä sanoja, joten on tarpeen avata kontekstin käsitettä. Mikko Keskinen (2003, 97) kirjoittaa sanan *contextus* tarkoittavan latinan kielellä yhdistämistä. Keskinen mukaan kirjallisuudentutkimuksessa konteksti liittyy aina tulkinnan perusteisiin, siihen mihin tekstin ajatellaan liittyvän.

⁶ Ruumiin joutuessa porvarillisen yhteiskunnan sääntelyn alaiseksi 1600-luvulta 1800-luvulle asti, ruumiillisuus hajaantui vaikeammin kurissa pidettäväksi sisäiseksi elämyksellisyydeksi (Matilainen 1995, 55).

Sanoitusten tulkinta vaihtelee aina kontekstien mukaan. Täytyy kuitenkin huomioida, että kontekstit ovat sanoitusten tavoin alttiita muutoksille ja uusille tulkinnoille ja tekstejä voidaan tulkita eri tavalla eri aikoina. Myös sanoitukset itsessään voidaan ymmärtää kontekstiksi. (Oksanen 2007, 161.) Käytän itse kontekstin käsitettä viittaamaan muun muassa pop- ja rocklyriikan sekä yhteiskunnallisten normien maailmaan sekä kohdetekstin tekstuaaliseen kontekstiin. Inkongruenssia tutkiessa myös koherenssi, eli tekstin tilanteinen yhtenäisyys, on olennainen käsite.

Käytän tutkielmassani jonkin verran myös runoanalyysin käsitteitä. Runoanalyysissa vakiintuneina osa-alueina voidaan pitää kuvakielisyyttä, rytmiä, puhujaa ja teemaa (Kainulainen 2007, 10). Huumorin rakentumisen kannalta olennaisia osa-alueita tutkielmassani ovat teema ja kuvakielisuus. Runoanalyysin käsitteitä käytetään runon tulkitsemiseen ja lukemiseen (Kainulainen 2007, 10). Käytän tutkimuksessani *aiheen*, *teeman* ja *topoksen* käsitteitä. Aiheella tarkoitetaan sitä, mistä runossa, tässä tapauksessa laululyriikassa, puhutaan ja teemalla runon hallitsevaa sanomaa. Topos tarkoittaa kaunokirjallisuuteen vakiintunutta ilmaisu- ja kielikuvaa ja konkreettisten asioiden kytköstä, joka tukee runon teemaa. (Lummaa 2007, 48–56)

2.5 Rocklyriikan tutkimus

Populaarimusiikin tutkimuksen piirissä on yleisesti tukeuduttu monitieteisyyteen, ja hyödynnetty kulttuurintutkimuksen teorioita. Monitieteisellä analyysillä on kuitenkin vaaran paikkansa esimerkiksi yksinkertaistamisessa. Tutkijan tulisikin aina muistaa sanoituksia analysoidessaan kontekstien moninaisuus. (Oksanen 2007, 162)

Marko Ahon mukaan (2007, 121) tekstin välityksellä ei voi koskaan päästä suoraan asioihin käsiksi, minkä vuoksi tekstien avulla tutkimiseen myös tulkitsemisen pakko. Hänen mukaansa populaarimusiikin teksteihin liittyy aina ulkomusiikillisia tekijöitä, kuten markkinointia, median vaikutusta ja tekijän persoonan brändiä. Pohdin tätä tematiikkaa myös tutkimukseni kannalta: ovatko musiikilliseen marginaaliin laskettavat laululyriikat näistä tekijöistä vapaita? Vaikka esimerkiksi kaupallisuus ja media eivät ole yhtä vahvasti läsnä Riston tuotannossa, hänenkin lyriikkansa rakentuvat osin myös tietynlaisen alter egon varaan.

Atte Oksanen kirjoittaa (2007, 159), että rocklyriikan tutkimus on yleisesti ottaen populaarimusiikin tutkimuksen marginaalissa, ja tutkimus on haastavaa, koska tutkijan tulee tekstuaalisen analyysin lisäksi sivuta musiikkia, musiikin tuottamisen ja esittämisen konteksteja. Oksasen mukaan rocklyriikan tutkimus onkin osa kirjallisuuden-, musiikin- ja kulttuurintutkimusta. (2007, 159–160)

Haasteellisuus johtuu konteksteista. Laulut eivät ole ainoastaan tekstejä tai runoja, vaan musiikilla on myös oma merkityksensä rocklyriikassa. Puhdas tekstuaalinen analyysi ilman tietoa tutkittavan esittäjän musiikista ja tyylistä saattaa johtaa väärin tulkintoihin. (Oksanen 2007, 160.) Tässä tutkielmassa keskityn nimenomaisesti teksteihin, mutta haluan ilmaista, että oma tuntemukseni esittäjästä on läsnä tulkintoja tehdessäni.

Iina Kansonen on pro gradu -tutkielmassaan (2011) tutkinut rocklyriikan lajipiirteitä. Hän kuvaa rocklyriikan ulottuvan runoutta laajemmalle; siihen liittyy performatiivisuus ja puheenomaisuus sekä tekijä (ks. myös Aho 2007, 121), ja se pakenee määritelmiä (Kansonen 2011, 72–78). Rocklyriikan tutkimus voi kuitenkin avata runsaasti mahdollisuuksia puhtaasti temaattiseen tarkasteluun, jossa voidaan käyttää apuna kirjallisuudentutkimuksen metodeja. Populaarimusiikin sanoituksissa tematisoituukin usein kaunokirjallisuudesta tutut teemat. (Oksanen 2007, 162.) Rocklyriikan aiheet ja teemat eivät ole siis yksiselitteisiä, mutta niitä voidaan tutkia vasten kaunokirjallisuuden perinteisiä teemoja.

3 ANALYYSI

3.1 Ruumiillisuus inkongruenssin tuottajana

Kuvaukset ruumiillisuudesta, myöskin groteskit sellaiset, ovat Ylihärsilän teksteille ominaisia. Usein groteskit kuvaukset rikkovatkin tekstin kuvauksesta ja kerronnasta tulkittavan tunnelman, minkä vuoksi syntyy inkongruenssi. Useat näistä groteskin kuvauksen tuottamista inkongruenteista teksteistä ovat tulkittavissa humoristisiksi. Analysoimissani esimerkeissä aiheina ovat muun muassa rakkaus, juhliminen ja tanssiminen, ihmisten välinen kohtaaminen ja yleisemmällä tasolla tapahtuva filosofinen pohdinta.

”Annukan kaa” (2004) on rakkautta tematisoiva teksti, joka aiheensa puolesta kertoo kahden ihmisen, oletettavasti pariskunnan kohtaamisesta baarissa. Kevät ja rinnassa hakkaava sydän ovat yleisesti tunnistettavissa erityisesti rakkauslauluissa ja -runoissa esiintyviä rakkauden teemaan liittyviä topoksia, jotka esiintyvät tässäkin tekstissä. Rakkausteemaisen tekstin koherenssi rikkoutuu jo ensimmäisillä riveillä sanavalintojen luodessa inkongruenssia. Ensimmäisestä säkeistöstä nousee esiin myös kevät-topoksen ja groteskin ruumiillisuuden inkongruenssi: ”Vaikka onhan se kivaa / kun lehdet alkaa kasvamaan / Ja ihmiset toisiaan panemaan / eikä vain kotona runkkaamaan / ja kurkkimaan näkiks kukaan / kun säleverho onkin avoinna.” (”Annukan kaa”, 2004.)

Kuvauksen ja kerronnan suhde ei sinänsä ole mitenkään yhteensopimaton, vaan siinä nojataan perinteiseen ”kevättä rinnassa”-tematiikkaan, mutta tapa, kuinka tekstissä suorapuheisesti *paljastuu* ihmisen seksuaalisuus ja ruumiillisuus sekä sinänsä inhimillinen häpeä, aiheuttaa inkongruenssin. On tulkinnanvaraista, onko kuvaus tekstissä sellaisenaan groteski. Suorapuheisuudessaan teksti kuitenkin aiheuttaa kognitiivisen muutoksen kokemuksen (Morreall 2009, 50) ja on tällöin inkongruentti. Aihe voidaan ajatella Morreallin teoriaa mukaillen (2009, 50) leikkisän mielentilan mahdollistavaksi, joten inkongruenssi voidaan tulkita humoristiseksi.

Rakkausteemainen teksti ”Rakkauden rock” (2006) käsittelee suorasukaisuudessaan rakkauden teemaa aggressiivisesti ruumiillisia ja psyykkisiä kokemuksia kuvaavalla tavalla, mikä tekee tekstistä itsessään jo inkongruentin. Sen vuoksi tekstin sisältämä ruumiillisuuden kuvaus liioittelun ja mahtipontisuuden keskellä ei välttämättä ole niin räikeästi inkongruentti: ”Yhtäkkiä iskee hirvittävä pelko / mut harhautan sen ovelasti / tutkimalla pylyäs ja tunnen / kuumetta aivoissa.”

”Tiedän millainen on ihminen” (2013) on aihepiiriltään vakavamielisempi kuvaus ihmisen halujen ja hengellisyyden suhteesta (Äijö, 2013). Ylevää filosofista pohdiskelua ihmisyydestä seuraa selkeän groteski kuvaus ihmiselämän ruumiillisesta puolesta:

Tiedän millainen on ihminen. / Se tuntee syyllisyyttä väkivallasta, / jota se on tehnyt läheisilleen. / Minun seurassa sinä et enää tee yhtään ainutta virhettä. / Tiedän millainen on ihminen. / Se tykkää fistauksesta, piiskauksesta, / furrystä ja rimmingistä. / Sinun ei tarte enää selata netistä, / kun minä päästän sinut vietistä. (”Tiedän millainen on ihminen”, 2013)

Tässä kohdassa tulkitsen inkongruenssin rajamailla sen suhteen, voidaanko se kokea humoristiseksi vai ei. Aihepiiriltään teksti ei ole välttämättä leikkisäksi mielletävä (ks. Morreall 2009, 50), jolloin se ei täytä välttämättä huumorin ehtoja. Toisaalta tekstissä kuitenkin on dualistinen kurinalaisuuden ja alhaisen toiseuden (ks. Matilainen 1996, 55) yhteentörmäys, joka luo räikeän inkongruenssin.

Tekstissä ”Discopallo” (2006) aiheena on baari-ilta ja sen jälkeiset jatkot. Tekstissä johdellaan tapahtumaan, jossa puhuja lähtee kahden naispuolisen henkilön kanssa jatkoille. Tässä tekstissä groteski ruumiillisuus on selkeämpää, ja teksti kulkee loogisesti niin, että lukija ymmärtää, että tekstissä kuvaillaan seksuaaliseksi määrittyvää tapahtumaa. Tekstissä kuvattu ruumiillisuus on mahdollista mieltää groteskiksi suorapuheisen paljastavuutensa vuoksi, mikä luo itsessään jo inkongruenssia, mutta kuvaus puhujan käytöksestä tilanteessa luo itseironisen nurinkäännön: ”Toinen nuoli hellästi mun niskaa / ja supatteli jotain mun korvaan / kun toinen työnsi hieromasauvalla / mun perseeseen hiljaa / ja minä olin lukevinani kirjaa.” (”Discopallo”, 2006.)

Inkongruenssia luo tässä kohtaa käänteisesti arkinen tapahtuma, eli kirjan lukeminen, karnevalistisen groteskin ruumiillisuuden äärellä. Juhlinnan, seksuaalisuuden ja

ruumiillisuuden kuvauksen kontekstissa kirjan lukeminen on se yhteensopimaton tekijä, joka tekee tekstistä inkongruentin.

Viattomammin juhlimista ja tanssia kuvaava ”Elävä ihmisjumala” (2009) tematisoi joukkohurmoksen tunnetta tanssin kautta. Tekstissä ollaan aiheensa vuoksi vahvasti ruumiillisuuden äärellä. Kuvauksessa keskitytään liikkeisiin ja kuvataan sekä yksityistä että yhteisöllistä flow-tilaksi tulkittavaa tunnelmaa. Yksi säe rikkoo kuitenkin koherenssin, monella eri tasolla: ”Jotain outoo tapahtuu nyt tanssiessa / Koko ruumis heiluu täysin mun tahtoa vastaan / Vaikka mulla on musta vyö bukkakessa / se ei tällä kertaa auta asiaa.” (”Elävä ihmisjumala”, 2009.)

Säe ”vaikka mulla on musta vyö bukkakessa” on monitasoisesti inkongruentti tekijä tekstissä, ja säkeessä itsessään esiintyy myös inkongruenssia. Koko tekstin kontekstissa se on tulkittavissa yhteensopimattomaksi tekstin aiheeseen ja teemaan nähden, koska pornografisesta kuvastosta tuttu *bukkake*⁷ menee groteskin kuvauksen puolelle. Toisaalta termi vaatii lukijaltaan aiempaa tietoa, joten se ei sinänsä automaattisesti tekstin tasolla ole groteski. Säe on nurinkurinen analogia, jossa termi ”bukkake” rinnastetaan johonkin itämaiseen taistelulajiin. Säe on inkongruentti, koska ”musta vyö” ja ”bukkake” tulevat eri konteksteista.

3.2 Sanavalinnat – kiroilu, kliseet ja lapsenomaiset ilmaukset

Ylihärsilän teksteissä sanavalinnoilla on myös inkongruenssia luova vaikutus. Kirosanojen yhdistäminen perinteisiin topoksiin ja teemoihin rikkoo tekstin koherenssia. Edellisessä alaluvussa jo mainittu teksti ”Annukan kaa” (2004) alkaa ”Niin, veit mut teidän tienne baariin / ja siellä oli juuri sopivan hämärää. / Mun silmät eivät kestä tätä vitun kevättä.” Inkongruenssi lainauksessa johtuu viimeisestä säkeestä, jossa pop- ja rocklyriikan rakkausteemalle epätyypillisesti ilmennetään negatiivista suhtautumista kevääseen, joka on perinteinen topos rakkauden teeman ympärillä. Viimeisenä mainittu säe kääntää taas tilanteen nurin. Inkongruenssia luo erityisesti kirosana, joka tuo säkeeseen mukaan myös rakkausteemalle epätyypillistä aggressiivisuutta ja alleviivaa puhujan negatiivista.

⁷ *bukkake* on ryhmäseksin muoto, johon liittyy eroottista alistamista.

Tekstissä ”Ilta-aurinko hymyilee” (2009) on keskiössä nuoruuden tunnemyrskyt, ja tekstissä viliseekin kirosanoja vahvistamassa sisäisten myrskyjen tunnelmaa. ” Nyt saatte rauhassa nostaa / sen saatanan perhehelvetinnee päälle, / minä roiskahdan väriläiskäksi pitkin taivaita. [...] Isona musta tulee ihan vittu vaikka / teidän kiusaks ihan oikea nisti.” Tunnelma tekstissä on sekä haaveileva, että aggressiivinen, ja inkongruenssia on luomassa enemmänkin laulu-lyriikkaperinteen positiivishenkisestä kontekstista suomen kieleen lainatut ”ou jee”- ja ”jee”-tyyppiset ilmaisut. Sangen huomattava inkongruentti säe ”Oh-wow, dam di dam dam / Mä alan palvoo saatanaa” toistuu tekstissä kahteen otteeseen, ja siinä inkongruenssia luovat taas kahden kontekstin yhteentörmäys: iloinen, leikkisä rallattelu johtaa transgressiiviseen ja sarkastiseen, normeja rikkovaan ilmaisuun.

Erilaiset ”ou jee”- ja ”jee” -ilmaisut näkyvät selkeästi Ylihärsilän teksteissä etenkin Ristoyhtyeen kolmen ensimmäisen albumin tuotannossa. Tällaiset englanninkielisen rocklyriikan kliseet eivät modernissa suomalaisen rocklyriikan kontekstissa ole kovinkaan laajalti käytössä. Ne voidaan tulkita ennemminkin arkisiksi tai infantiileiksi ilmauksiksi, jolloin ne luovat humoristista inkongruenssia Ylihärsilän teksteissä esimerkiksi rakkauden, väkivallan ja mielenterveysongelmien yhteydessä.

Ylihärsilän teksteissä on paljon intertekstuaalisia viittauksia lastenkulttuurin maailmaan, mikä ei ole sekään tavanomaista rocklyriikan maailmassa. Infantiili kielellä leikittely on myös läsnä teksteissä, joissa inkongruenssia ilmenee jo muillakin tasoilla. Esimerkiksi teksteistä ”Annukan kaa” (2004) ja ”Rakkauden rock” (2006) on nostettu esiin teeman ja ruumiillisuuden sekä kirosanojen välille syntyvää inkongruenssia. Inkongruenssia syntyy myös rocklyriikan kontekstin sekä teeman ja lapsenomaisten ilmausten välille: ”Sä sanoit mua pöydässä kultsipultsiks, / ja mä tajusin et sä oot mun elämän valo.” (”Annukan kaa”, 2004) ”Rakkauden rockissa” esiintyy kielileikin lisäksi liioittelua:

Huh huh, nimittäin ihan mielettömät fiilikset. / Mistä, höh, no susta. / Oot minun superhölmö pöppelinsköppelis. / Kun katson sun mielettömiin silmiin / niin tunnen kuumetta aivoissa. / Rakkauden avaruusraketti vie meidät, vittu, kuuhun.

Molemmassa teksteissä esiintyvät hellittelysanat, eli ”kultsipultsi” ja ”pöppelinsköppelis” voidaan lukea infantiileiksi kielileikeiksi, jotka muodostuvat äänne-manipulaation kautta (ks.

Berger 2017, 39). Kuuhun asti vievä avaruusraketti on taas ilmaus, jonka tulkitseen vahvasti liioittelevaksi kielikuvaksi, joka myös luo kontekstin yhteydessä lisää inkongruenssia.

3.3 Huumoriton inkongruenssi

Ylihärsilän teksteissä humoristinen inkongruenssi voi siis syntyä groteskin ruumiillisuuden tai sanavalintojen ja rocklyriikan kontekstin sekä perinteisten teemojen ja toposten yhteensopimattomuudesta. Analyysissäni olen huomannut, että Ylihärsilän teksteissä on paljon myös inkongruentteja tapauksia, jotka eivät välttämättä ole humoristisiksi tulkittavissa. Esitelen tässä luvussa tekijöitä, jotta ero humoristiseksi tulkittavan inkongruenssin ja esimerkiksi traagisen, oudon tai fantastisen inkongruenssin (Morreall 2009, 73) välillä hahmottuu selkeämmin.

Pohdin jo ruumiillisuutta käsittelevässä alaluvussa tekstin ”Tiedän millainen on ihminen” (2013) humoristisen tulkinnan mahdollisuuksia. Tekstin aihe ei luo välttämättä otollista maaperää humoristiselle tulkinnalle, mutta tulkinta on myös mahdollinen voimakkaan inkongruenssin vuoksi. Ylihärsilän useissa teksteissä esiintyy usein monitasoisesti erilaisia inkongruentteja tekijöitä, mutta huumori ei ole aina yksiselitteisesti tulkittavissa.

Teksteissä on runsaasti intertekstuaalisia viittauksia esimerkiksi lastenkulttuuriin ja piirroshahmoihin, kuten Disneyn Aku Ankan maailmaan ja Pupu Tupunaan. Tämä on jo itsessään epätavallinen tyylikeino suomalaisen rocklyriikan kontekstissa (ks. Knuuti 2013, 335–343). Esimerkiksi teksti ”Hessu kostaa” (2006) kertoo tarinan, jossa Hessu Hopo kostaa ystäviensä Mikin ja Akun kuoleman: ”Sain kauniin mitalin ja kolmen viikon psykoosiin. / Katselin, kun jäkälä katolla soi. / Ja joskus kun laitan vesihanauksen oikein kovalle, / kuulen Mikin tutun äänen kuiskaavan: / ’Sai Pekka oivan rankkarin; / Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin.’”

Tekstissä Hessu ampuu Mustan Pekan kostoksi, ja saa palkinnon siitä hyvästä. Ystäviensä kuoleman ja kostonsa jälkeen Hessu joutuu psykoosiin, ja kuulee Mikin kertovan, että taivaassa ei ole Pekalle tarjolla jälkiruokaa. Tekstistä nousee esiin useita inkongruensseja, kuten piirroshahmon ja psykoosin yhdistäminen sekä jälkiruokan kieltäminen rangaistukseksi murhasta. Aihe on myös itsessään inkongruentti, ja voi aiheuttaa huvittuneisuutta, mutta tekstiä ei voida tulkita yksiselitteisesti humoristiseksi, vaan inkongruenssi voidaan tulkita myös traagiseksi tai fantastiseksi.

”Pikkuoravat” (2006) yhdistää kuvauksen itsemurhasta ja piirroshahmoiksi tai eläimiksi tulkittavista pikkuoravista. Tekstissä on myös ilmauksia, jotka voisivat jossain toisessa aihepiirissä olla humoristisia, mutta inkongruenssi tekee tekstistä ennen kaikkea traagisen: ”Kiitos teille terhojajäystäjät, ootte nastoja / Seinät auki jo repeilevät, nousen ilmaan. / Katson kaunista maisemaa, tuuli korvissa ujeltaa. / Jäin yhden velkaa pikkuoravat, muistuttakaa.” ”Nastat terhojajäystäjät” on inkongruentti tekijä muuten surullisen ja traagisen tekstin joukossa. Pikkuoravat ovat toistuvia hahmoja lastenkulttuurissa⁸, ja niiden yhdistäminen vakavaan ja traagiseen aiheeseen vahvistaa nimenomaan inkongruenssin traagisuutta.

Tekstissä ”Auringon prinsessa” (2006) kuvataan elävän ihmisen ja edesmenneen rakkaan haamun kohtaaminen, joka päättyy alistamishenkiseen seksiin:

Mä otan sut väkisin, mutta juuri oikein. / Me tullaan yhtä aikaa ja sä avaat silmäsi / ja muistat ettei mua ole ollut olemassa enää neljään vuoteen. / Ikku-nasi pölystä aurinko paistaa esiin sanat/ jotka kirjoitin humalassa joskus 96. / Auringon prinsessa, auringon prinsessa. (”Auringon prinsessa, 2006.)

Puhuja on siis aave, joka vierailee entisen rakkaansa luona. Ruumiillisuus ja seksuaalisuus ei näyttäydy tekstissä humoristisena, saati sitten edes inkongruenttina tekijänä, kun se liitetään fantastiseen tai epärealistiseen kuvaukseen. Myös vakavahenkinen kertomus rakkaudesta ei kutsu lukijaa tulkitsemaan tekstiä humoristiseksi, eli aihe ei tuota lukijalle leikkisää mielentilaa.

”Sade, kultainen sade” (2004) kertoo taas seksuaalissävytteisestä virtsaamisesta puhujan päälle. Tekstin aihe rikkoo rajoja, eli on transgressiivinen, mikä luo inkongruenssin, mutta humoristinen tulkinta ei ole ensisijainen: ”Millaisen puvun tahdot häihisi / Kerro minulle toiveesi. / Sade, kultainen sade.” Tekstin sisältä ei nouse koherenssia rikkovia elementtejä, vaan se pysyy aiheessaan. Pelkästään inkongruentti aihe ei siis riitä luomaan humoristista tulkintaa, eikä transgressiivisyys ole tae huumorista.

Avoin ja suorapuheinen aggressio nousee esiin myös Ylihärsilän teksteissä. Teksteistä nousee esiin huumorin kategorioista tuttuja keinoja, kuten loukkaamista, infantilismia, toistoa sekä ivaa ja sarkasmia, kuten esimerkiksi tekstissä ”Levy-yhtiön jätkät” (2004): ”Levy-

⁸ Esimerkiksi Sauvo Puhtilan *Saukki ja Pikkuoravat* -levytys (1965), Disneyn *Tiku ja Taku* sekä *Alvin ja pikkuoravat* -tv-sarja ja elokuvat.

yhtiön jätkät roudaa mun kotiin / kaikenlaista paskaa. / Minä en pistä nimee vittu mihinkään teidän papereihin. / Pyyhkikää perseenne niihin, / pyyhkikää perseenne saatanan apinat, oujee.” Teksti liikkuu humoristisen tulkinnan ja groteskin tai jopa makaaberin tulkinnan välimaastossa.

Näiden tekstien kohdalla nousee esiin myös vastaanoton kontekstit: teksti voi näyttäytyä eri ihmisille, eri paikoissa, eri aikoina ja eri tilanteissa erilaisena. Joku voi tulkita loukkaavuuden ja sarkasmin loukkaavana, kun taas jollekulle toiselle tulkinta on humoristinen.

4 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut huumorin rakentumista Risto Ylihärsilän lyriikoissa. Olen rakentanut teoreettista viitekehystä huumorintutkimuksen eri aloilta yhdistellen Bergerin huumorin kategorioita, inkongruenssiteoriaa ja Bahtinin karnevalistista groteskia ruumiillisuutta. Olen myös ottanut transgression käsitteen mukaan huumorintutkimukseen.

Olen tarkastellut tekstianalyttisiä ja runoanalyttisiä keinoja, joita olen tutkimuksessani käyttänyt, sekä esitellyt tutkimusotteeseeni sopivia käsitteitä. Olen esitellyt myös (pop- ja) rocklyriikan tutkimukseen liittyviä huomioita. Analysoin Risto Ylihärsilän Risto-yhtyeen tuotannoista niitä tekstejä, joissa inkongruenssi näyttäytyi selkeästi humoristisena, ja käsitellyt myös vertailun vuoksi sellaisia tekstejä, joissa humoristisuus ei ole yksiselitteisesti tai lainkaan tulkittavissa. Näiden pohjalta olen pohtinut, mitkä tekijät vaikuttavat huumorin rakentumiseen Ylihärsilän teksteissä.

Ylihärsilä on kertonut Helsingin Sanomien haastattelussa, että Risto-yhtye syntyi vastalauseeksi ”2000-luvun alun tylsälle retroilulle”, ja että ”tarkoituksena oli tehdä harjoittelulevy, lastenlevy, science fiction -levy ja hajota” (Sirén 2014). Teemojen, aiheiden ja kielenkäytön monipuolisuus näkyikin selkeästi Ylihärsilän teksteissä, ja se mahdollistaa myös monitasoisen tulkinnan. Tämä monitasoisuus luo teksteille jo itsessään inkongruenssin pop- ja rocklyriikan kentällä, ja tietynlainen eksentrisyys, joka tuotannosta välittyy, on omiaan synnyttämään lukijassa uteliasta huvittuneisuutta.

Analyysin pohjalta voidaan todeta, että Ylihärsilän teksteissä esiintyy runsaasti tekijöitä, jotka aiheuttavat inkongruenssia. Inkongruenssia syntyy monitasoisesti laajemman suomalaisen rocklyriikan ja yleisen kulttuurisen normiston kontekstissa, tekstien sisällä koherenssin rikkoutumisen myötä sekä sanatasolla. Inkongruenssi Ylihärsilän lyriikoissa ei ole aina kuitenkaan humoristisesti tulkittavaa. Huumoriksi inkongruenssi on tulkittavissa silloin, kun aihe on tarpeeksi ”kevyt” tai inkongruenssi tarpeeksi räikeää. Ylihärsilän teksteissä huumori on läsnä jo tekstien aiheissa, jotka ovat inkongruentteja suomalaista rocklyriikkaperinnettä

vasten. Myös perinteiset teemat ja topokset törmätessään kielelliseen nurinkääntöön tai groteskiin ruumiillisuuteen luovat tekstin sisällä inkongruenssia.

Inkongruenssiteoria, jossa käytetään apukäsitteitä, kuten huumorin kategorioita ja Bahtinin groteskin ruumiillisuuden ajatusta, sopi mielestäni tekstien tarkasteluun oivallisesti. Inkongruenssit hahmottuivat Bergerin huumorin kategorioiden, kuten liioittelun, nurinkäännön, groteskin ja infantilismin kautta. Kaiken kaikkiaan Ylihärsilän lyriikoita leimaa eksentrisyys ja paljastavuus, jotka ovatkin Bergerin identiteetin kategorian keinoja (ks. Berger 2017, 18).

Tutkielman myötä nousee esiin kysymys: kenen mielestä nämä tekstit ovat humoristisia? Ylihärsilän lyriikoissa taiteillaan huumorin ja tragedian ja groteskin rajamailla. Toisaalta toiset tekstit inkongruenssista huolimatta voidaan tulkita koskettaviksi tai puhtaasti traagisiksi. Ylihärsilän tuotanto on siinä mielessä monitasoista. Huumorin kokeminen on kuitenkin henkilökohtaista, eikä tekstianalyttisin keinoin voida ottaa kantaa vastaanottoon.

Olenkin nostanut tutkielmassa esille useampaan otteeseen myös humoristisen tulkinnan suhteellisuuden. Tämän vuoksi esimerkiksi vastaanottotutkimus olisi Ylihärsilän teksteistä kiinnostavaa. Ylihärsilän tekstit liikkuvat transgressiivisesti rajoja venyttäen ja rikkoen, minkä vuoksi olisi kiinnostavaa paneutua myös huumorin emansipatoriseen näkökulmaan, ja tuoda mukaan myös yhteiskunnallinen aspekti. Toisaalta myös tutkimus, jossa pohdittaisiin tarkemmin rocklyriikan lajeja, ja sitä minne Ylihärsilän tekstit todella asemoituvat tällä kentällä, olisi myös antoisa. Ylihärsilän tekstejä on liitetty usein samaan sanoitusperinteeseen Kari Peitsamon, Kauko Röyhkän ja Gösta Sundqvistin kanssa (Jokelainen 2009), joten vertaileva tutkimus olisi kiinnostavaa.

LÄHTEET

Tutkimuskohteet:

Ylihärsilä, Risto 2004. *Risto*. Fonal records.

Ylihärsilä, Risto 2006. *Aurinko plaa plaa plaa*. Fonal records.

Ylihärsilä, Risto 2009. *Hessu kostaa ja muita hiiritarinoita.*, Fonal records.

Ylihärsilä, Risto 2013. *II*. Fonal records.

Tutkimuskirjallisuus:

Aho, Marko 2007. Tekstien paljous. Teoksessa Aho, Marko & Kärjä, Antti-Ville (toim.), *Populaarimusiikin tutkimus*. Tampere: Vastapaino. (121–131)

Bahtin, Mihail. 1995. *Francois Rabelais – Keskiajan ja renessanssin nauru*. Helsinki: Kustannus Oy Taifuuni.

Berger, Arthur Asa 2017 (1993). *An anatomy of humor*. London & New York: Routledge.

Bergson, Henri. 1994. *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä*. Helsinki: Loki-kirjat.

Critchley, Simon 2002. *On humour*. London: Routledge.

Hietalahti, Jarno. 2018. *Huumorin ja naurun filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Heikkinen, Vesa 2020. *Tekstianalyysi. Miksi kielellisillä valinnoilla on merkitystä?* Helsinki: Gaudeamus

Hosiaislouma, Yrjö 2003. *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Jenks, Chris 2003. *Transgression*. London & New York: Routledge.

Keskinen, Mikko. 2003. Teksti ja konteksti. Teoksessa Alanko, Outi & Käkelä-Puumala, Tuula (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. (91–116)

Knuuti, Samuli 2013. Pop-pop-pop-tekstejä. Teoksessa Hallila, Yrjö et al. (toim.), *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. (335–344).

Lummaa, Karoliina. 2007. Aihe, motiivi, teema ja topos. Miksi runossa kuvataan kukkaa? Teoksessa Kainulainen et al. (toim.), *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Tampere: Vastapaino.

Morreall, John. 2009. *Comic Relief. A comprehensive philosophy of humour*. Chichester et al.: Wiley & Blackwell.

Oksanen, Atte. 2007. Lyriikka populaarimusiikin tutkimuskohteena. Teoksessa Aho, Mika & Kärjä, Antti-Ville (toim.), *Populaarimusiikin tutkimus*. Tampere: Vastapaino. (159–178)

Digitaaliset lähteet:

Hämäläinen, Marko 2007. Ujo rääväsuu kohtaa lavalla pelkonsa. *Helsingin sanomat* 17.8.2007. <https://www.hs.fi/ihtiset/art-2000004504281.html>.

Kansonen, Iina 2011. *Arjen oivalluksista soiviksi säkeiksi. Rocklyriikan ominaispiirteet lajina ja roksanoittajan tekijyys*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/37047>.

Kinnunen, Alekski 2012. Elämä vain on. Osana artikkelia 2000-luvun kotimaiset pop-helmet: #1 Risto – Nina, olen palasina. *Nuorgam* 21.9.2012. https://www.nrgm.fi/artikkelit/1-risto-nina-olen-palasin-2004__trashed/.

Laakso, Maria 2014. *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin. Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/94838>.

Laakso, Maria 2016. Liikaviisas lyö rahoiksi. Pauli Kohelon inkongruentti komiikka humoristisen suomalaisen kansankuvauksen perinteessä. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2016(4), 23–38. <https://doi.org/10.30665/av.66177>.

Jokelainen, Jarkko 2009. Laulaja Risto ja herra Ylihärsilä. *Helsingin Sanomat* 14.3.2009. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004639037.html>.

Matilainen, Kari 1996. Bahtinin karnevalistinen groteski modernin kriisidiskursseissa. *niin & näin*, 1996(3), 53–61. <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn963-14.pdf>.

Peltonen, Niko 2013. Risto – II. *Nuorgam* 24.11.2013. <https://www.nrgm.fi/kritiikit/risto-ii/>.

Sirén, Vesa 2013. Risto-yhtyeen Risto selätti paniikin. *Helsingin Sanomat* 25.1.2014. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002704936.html>

Äijö, Juho 2013. Risto: II. *Soundi* 26.11.2013. <https://www.soundi.fi/levyarviot/risto-ii/>.

LIITTEET

Liite 1: Tutkimuskohteet

Tekijältä on saatu lupa kokonaisten tekstien julkaisemiseen.

”Annukan kaa”

Albumilta *Risto* (2004)

Niin, veit mut teidän tien baariin,
ja siellä oli juuri sopivan hämärää.
Mun silmät eivät kestä tätä vitun kevättä.
Vaikka onhan se kivaa, kun lehdet alkaa kasvamaan.
Ja ihmiset toisiaan panemaan,
eikä vaan kotona runkkaamaan,
ja kurkkimaan, et näkiks kukaan,
kun säleverho onkin avoinna.

Niin levoton syke rinnassani,
että luulin, etten pystyisi edes jammaamaan biisin mukaan silloin,
kun puhe hetkeks katkeaa

Sä otit tuopin,
mä kysyin, et onks Laitilan sitruunasoodaa.
No arvaa oliko?
Sä sanoit mua pöydässä kultsipultsiks,
ja mä tajusin, et sä oot mun elämän valo.
Se oli se hetki, kun mä avoimesti hymyilin
ja sirkutin sitten sulle jotain hölmöä.

Mä en ollu muistanu ottaa pariin päivään mielialälääkettä
ja sähköiskut alko ja mä luulin, et hei, tää on rakkautta.
Sit mä muistin, miten hommat on ja otin lääkkeen ja

tunnin päästä tajusin, et tää on rakkautta sittenkin.
Beibi, niin tää on rakkautta, jee jee, darling, beibi,
must be quite much love.

”Levy-yhtiön jätkät”

Albumilta *Risto* (2004)

Levy-yhtiön jätkät roudaa mun kotiin kaikenlaista paskaa
Minä en pistä nimee vittu mihinkään teidän papereihin
Pyyhkikää perseenne niihin
Pyyhkikää perseenne saatanan apinat ou jee

Minä lennän Meksikoon ja oon siellä kauan

Lentoemot ei anna ees puristella
Ja kapteeni näyttää ihan hirveeltä runkkarilta

Kohta vedän turpaan kaikkia
Ja pyyhin perseen teijän naamaan

Minä lukitsen itseni vessaan ja oon siellä niin kauan
Että vittu kuolette

Että vittu kuolette

”Sade, kultainen sade”

Albumilta *Risto* (2004)

Mä makaan tässä,
tutki minut huolella
Ennen kuin kiinnität
mut käsiraudoilla

Sade, kultainen sade

Millaisen puvun tahdot häihisi

Kerro minulle toiveesi

Sade, kultainen sade

Olen palvellut sinua kunnolla

Jumalatar nyt päälleni langeta

Sade, kultainen sade

”Hessu kostaa”

EP:ltä *Hessu kostaa ja muita hiiritarinoita* (2006)

Lännen demoni Mikin ja Akun hukutti

Vaakkujoesta heidät naarattiin

Sheriffijengistä mä olin enää jäljellä

Eikä ollut varaa yhtään hölmöillä

Kyyneltippoja, kuin hidastettuna putosi kohti lattialankkuja

"Musta-Pekka maksaa tämän vielä hengellään!",

Mä huusin pitkin yötä vailla järkeä

Revolverin rasvasin ja saluunaan astelin

Istuin nurkkaan päin, ja odotin

Olin Akun ja Mikin kaa hiekkarannalla,

Sitten tipahdin takaisin saluunaan

Häivähdyksen näin feikkiviskistäin

Ammuin katsomatta taaksepäin

Musta-Pekka räähkyi niinkuin syötävä

En jaksanut tuntea sääliä
Lännen demonin laitoin sementtiin ja sillalta jokeen pudotin

Sain kauniin mitalin ja kolmen viikon psykoosin
Katselin, kun jäkälä katolla soi
Ja joskus kun laitain vesihanauksen oikein kovalle,
Kuulen Mikin tutun äänen kuiskaavan:

"Sai Pekka oivan rankkarin;
Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin."
"Sai Pekka oivan rankkarin;
Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin."
"Sai Pekka oivan rankkarin;
Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin."
"Sai Pekka oivan rankkarin;
Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin."
"Sai Pekka oivan rankkarin;
Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin."
"Sai Pekka oivan rankkarin;
Neuvottelin kanssa enkelin; kielsimme hältä jälkkäriin."

"Rakkauden rock"
Albumilta *Aurinko aurinko plaa plaa plaa* (2006)

Huhhuh, nimittäin ihan mielettömät fiilikset
Mistä, höh, no susta
Oot mun superhölmö pöppelin sköppeli
Kun katson sun mielettömiin silmiis
Niin tunnen kuumetta aivoissa

Rakkauden avaruusraketti vie meidät
Vittu, kuuhun

Yhtäkkiä iskee hirvittävä pelko
Mut harhautan sen ovelasti tutkimalla pylyäs
Ja tunnen kuumetta aivoissa

”Auringon prinsessa”

Albumilta *Aurinko aurinko plaa plaa plaa* (2006)

Mä hiivin huoneeseesi etkä herää
Joten potkin nurin tyhjän juomalasin
Sä ojennat kätesi niin kuin pitääkin
Ja pyydät hetkeks makaamaan päällesi, Minna

Puristan sua kurkusta ja sä näyttelet kuolevasi
Olet kuin jumalan enkeli mustassa yöpuvussasi, Minna

Mä otan sut väkisin, mutta juuri oikein
Me tullaan yhtä aikaa ja sä avaat silmäsi
Ja muistat ettei mua ole ollut olemassa enää neljään vuoteen
Ikkunasi pölystä aurinko paistaa esiin sanat
Jotka kirjoitin humalassa joskus 96
Auringon prinsessa, auringon prinsessa

”Discopallo”

Albumilta *Aurinko aurinko plaa plaa plaa* (2006)

Isin tytöt tahtoo olla hiukan salaperäisiä
Ne ovat laittaneet kulmakarvoihinsa väriä
Isin tytöt ajattelee, et ne lattialle menee
Jonkun kivan pojan eteen vähän keimailee

Isin tytöt tahtoo viedä pojan piiskattavaksi
Nuorempikin on jo turmeltunut vanha natsi
Eikä poika voi aavistaa, mitä nuo kaksi
Pienissä sievissä päissään oikein tuumailee

Isin tytöt astuu sisään siniseen savuun
Strobovalo hämmentää ajantajun
On kiiltävät kaiteet, hyvät äänilaitteet,
Seinän kokoinen peili
Paras kohta biisissä
Ja katossa discopallo

No, kuka siellä muka ois ollu joraamassa ja
Kiinnittänyt niitten tyttöjen huomion, ellei meitsi?
Ja kuka niitten mukaan ois lähtenyt tosta vaan
Ellei oteta huomioon Kakea, Jakea, Makea, Sakea, Pakea
Takea, Rakea, Hakea...

Toinen nuoli hellästi mun niskaa ja supatteli
Jotain mun korvaan, kun toinen työnsi hieromasauvalla
Mun perseeseen hiljaa ja minä olin lukevinani kirjaa
Niillä oli siellä 200 kenkää, mallinukke, älyttömän
Iso peili ja katossa discopallo

”Pikkuoravat”

Albumilta *Aurinko aurinko plaa plaa plaa* (2006)

Oxepameja on naamassa 40
Tulkaa tänne pikkuoravat,
Kun tartten teitä
Viekää mut rajojenne taa,
Etten sielua vahingoita
Tulkaa tänne pikkuoravat

Tartten teitä

Piirtäkää puuvärimaailmaan mut vauhdilla
Kohta kurkoittelen taivasta, jos onnistutaan
Viekää mut rajojenne taa,
Etten sielua vahingoita
Piirtäkää nyt pikkuoravat
Tartten teitä

Kiitos teille terhojäystäjät, ootte nastoja
Seinät auki jo repeilevät
Nousen ilmaan
Katson kaunista maisemaa
Tuuli korvissa ujeltaa
Jäin yhden velkaa pikkuoravat, muistuttakaa

”Elävä ihmisjumala”
Albumilta *Sähköhäiriöön* (2009)

Jotain outoo tapahtuu nyt tanssiessa
Koko ruumis heiluu täysin mun tahtoa vastaan
Vaikka mulla on musta vyö bukkakessa,
Se ei tällä kertaa auta asiaa

Jotain sisällä toistuu ja toistuu mantrana;
"On, yksi ei oo, yksi on"
Kädet hohtavat ihan simona
Ihana polte rinnassa
Jokainen tuntee toistensa tunteita
Kaikki näkyy paljaana
Yksi on joka ikinen tanssija
Tuo tyyppi, jota en nähnyt äsken johtaa koko sinfoniaa
Elävä ihmisjumala on lähtenyt vähän bailaamaan

Yksi on joka ikinen tanssija,
Kaiken takana elävä ihmisjumala

”Ilta-aurinko hymyilee”
Albumilta *Sähköhäiriöön* (2009)

Se on aina rauhoittava näky
Kun ilta-aurinko tekee vastapäisestä
Talosta Homer Simpsonin kasvot
Oh-wow, dam-di-dam-dam-dam
Ne hymyilee ja sanoo älä huoli

Nyt saatte rauhassa nostaa
Sen saatanan perhe helvetinne päälle
Minä roiskahdan väriläiskäksi pitkin taivaita
Enkä kuule, enkä nää
Ja vähänkö nimittäin
En jaksa enää välittää

Sillä ilta-aurinko mulle hymyilee
Mä sanon jee, se sanoo jee
Ja koko kaupunki huutaa je-he-he-hee

Isona musta tulee ihan vittu vaikka
Teidän kiusaks ihan oikea nisti
Oh-wow, dam-di-dam-dam-dam
Ja alan palvoo saatanaa.

Ilta-aurinko mulle hymyilee
Mä sanon jee, se sanoo jee
Ja koko kaupunki huutaa jee.

Se on aina rauhoittava näky kun
Kun ilta-aurinko tekee vastapäisestä
Talosta Homer Simpsonin kasvot
Oh-wow, dam-di-dam-dam-dam
Mä alan palvoo saatanaa

”Tiedän millainen on ihminen”

Albumilta *II* (2013)

Tiedän millainen on ihminen
Se pelkää kuolemaa, mut miettii kuitenkin ensiks rahaa
Minun kanssa sinä et tartte rahaa
Etkä sinä kuole

Tiedän millainen on ihminen
Se tuntee syyllisyyttä väkivallasta, jota se on tehnyt läheisilleen
Minun kanssa et enää tee
Yhtään ainutta virhettä

Tiedän millainen on ihminen
Se tykkää fistauksesta, piiskauksesta, furrystä ja rimmingistä
Sinun ei tartte enää selata netistä
Kun minä päästän sinut vietistä

Ja ihminen tulee mukaan
Näin tämä uudeks muutetaan
Ole hyvä, maailma
Kun ihminen tulee mukaan
Niin paratiisi päälle maan
Alle sekunnissa kasataan

Minun kanssa sinä et tartte rahaa
Etkä sinä kuole

Ja ihminen tulee mukaan
Näin tämä uudeks muutetaan
Ole hyvä, maailma
Kun ihminen tulee mukaan
Niin paratiisi päälle maan
Alle sekunnissa kasataan